

YESİ'DEN TAŞMAK, TUNA'DA AKMAK: DEDEDEN TORUNA FETİH

Prof. Dr. Taner TATAR*

Öz

Destanlar içinde doğduğu milletin dünya görüşünü, evren tasavvurunu, insan ve toplum anlayışını yansıtır. Destanda yer alan kahramanlar da söz konusu zihniyeti temsil eden model şahsiyetlerdir. Destan kahramanlarının zalimce tutum ve davranışları ya da adalet timsali olmaları hiç şüphesiz içinde doğdukları toplumun inanç ve değerlerinden bağımsız olarak ortaya çıkmaz. Bu çerçevede Sarı Saltık da mensubu olduğu toplumun inanç ve değerlerini yansıtmaktadır. O, adaleti hâkim kılma mücadelesi vermiş bir destan kahramanıdır. İnşa edilmek istenen adil toplumun yolu ilim, akıl ve aşktan geçer. Söz konusu yolda mücadele etme görevi ise dedesi Battalgazi'de olduğu gibi rüyada verilir. Türk geleneğinde rüya, gelecek için yol gösteren bir rehber ve ülkünün müjdeleyicisidir. Destanlarımızda ülkü, evvela rüyada görülür; sonra da hakikate dönüşür. Yazımızda rüyalar yoluyla görevlendirmenin bir gelenek halinde nasıl intikal ettiği ve fetih mücadelesinin hangi esaslar üzerine temellendirildiği Sarı Saltık'ın şahsında incelenmeye çalışılacaktır.

Anahtar kelimeler: Destan, Rüya, Gelenek, Fetih, Sarı Saltık.

Overflowing From Yesi And Running Through Danube: Conquest From Grandpa To Grandchild

Abstract

Epics reflect the worldviews, conception of the universe and perception of man and society of the nations in which they are born. The heroes partaking within the epics are the model personalities representing the mentioned mentality. There is no doubt that the legendary heroes' cruel attitudes and behaviors or their being the symbol of justice do not arise independently of the beliefs and values of the society in which they are born. In this context, Sari Saltik reflects the beliefs and values of the society that he belongs to, as well. He is an epic

* İnönü Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyoloji Bölümü Öğretim Üyesi.

hero who fought to establish the justice. The way to a fair society passes through knowledge, wisdom and love. The mission of fighting on the mentioned way is given him in his dream as it happened to his grandpa, Battalgazi. In the Turkish tradition, dream is a guide that leads the way for future and it is the harbinger of the ideal. In our epics, an ideal is firstly seen in dreams and then it turns into truth. In this paper, we will try to examine within Sari Saltık's personality that how the assignment of duty is inherited traditionally by means of dreams and on which bases the conquest struggle is grounded.

Keywords: *Epic, Dream, Tradition, Conquest, Sari Saltık.*

Giriş: Türkistan

*Akıllı isen, gariplerin gönlünü avla
Mustafa gibi ili gezip yetim ara
Dünyaya tapan soysuzlardan yüzünü çevir
Yüz çevirerek derya olup taşım ben işte.*

Hoca Ahmed-i Yesevî

Geçmişten gelip, gücümüz ve takatimiz nispetinde geleceğe gidiyoruz. Elbette ki, bu seyahatte yalnız değiliz. Ne geçmişten bugüne getirdiklerimiz ne de geleceğe taşıdıklarımız sadece kendimize aittir. Hafızamız sadece şahsi tecrübelerimizin birikiminden ibaret değildir. Öyle olsaydı insanoğlu hiçbir şekilde yol kat edemezdi. Esas itibariyle insan olmanın gereği kendisinden başka diğer tüm varlıkların tecrübelerini değerlendirebilmesidir. Cümle varlığın birliğini dava edinen insan için tecrübeyi şahısla sınırlandırmak varlığı kendisinden ibaret görmeye yol açacağı için kabul edilemez. Diğer taraftan da tecrübenin kısırlaşmasına yol açacağı için arzu edilemez.

Mazi-hâl-istikbâl sürecinde halde yaşarken bir elimizle maziye bağlanır, diğer elimizle de istikbâle uzanırız. Her bir gün yeni ise de bir önceki günün devamıdır. Sabah, yeni bir günün başlangıcı ise de karanlığın perdesini açan önceki günlerin güneşidir ve ışık geçmişten gelir, ufka doğru seyreder. Dolayısıyla geçmiş ve gelecek birbirinden bağımsız kesitler değil, biri diğeriyle ilişkili süreçtir. Geçmiş “yaşanmış” olması itibariyle değişmezdir. Ancak geçmişe her bir bakış onu yeniden inşa etmek demektir. Geçmişin sürekli inşasını en iyi anlatan kavram gelenektir. Gelenek geçmişten gelen ama geçmişte kalmamış olandır. Yani geçmişin bugünde yaşanıyor olmasıdır.

Yaşanmışlık, olup bitmiş olayların mezarlığından ibaret değildir. Her yaşanan, yaşandıktan sonra da ömür sürer. Yaşanmışların ömrü onun değeri ya da ona atfedilen değer ile alakalıdır. Vazgeçilmezler ya da vazgeçilmez olarak gördüklerimiz bizimle birlikte yaşar. Bizden sonra gelecek nesiller de aynı idrak ve şuurdalarsa geçmişte yaşananlar eskide kalmaz. Bitpazarının itibarsız tezgâhlarında değil, pazarlanmayan nadide eserlerin arasında yer alır. Ömürleri devam ettikçe şimdide yaşamaya devam ederler. Artık güncellenme imkânları kalmadığında ise itibarlarının muhafazasına binaen hafızanın müzeli sergilerinde hatırlı anmalarla yâd edilirler. Diğer taraftan ölümü

gerçekleşmiş olanlar da mumyalanmak suretiyle korunmaya çalışılabilir ama mumyalama cesede can vermez.

Gelenek, toplumun yaşayan hafızasıdır. Hafıza geçmişle olan bağı kurar ve köklü olmayı sağlar. Bütün yaşanmışlar ve yaşaması için ümit edilen şeyler hafızada tutulur. Bireyin hafızası, onun olgunlaşması, gelişmesi ve sağlıklı bir hayat sürmesi için ne kadar elzem ise toplumsal hafıza da aynı özelliklere binaen gereklidir. Birey birçok şeyi unuttur, bazı şeyleri de hatırlar. Bir topluluk da beraber unutup, beraber hatırlamaya başladığında millet olur. Hafıza-ı beşer nisyan ile malul ise millet hatırlama ile bakidir. Geçmiş olmayan birey hasta, geleneğini yaşatamayan millet ise yok olur. Bu sebeple amacımız dedesi Seyyid Battal Gâzi'den bayrağı devralan Sarı Saltık'ın şahsında geçmişini gelenekselleştirmiş boyutlarıyla bugüne getiren temel hususları belirlemeye çalışmaktır.

Pir-i Türkistan Hoca Ahmed Yesevî, Yesi'de doğup da gönülüne Kelâm dolduğunda, yüzyıllar boyunca süren ve bizatihi kendisi destan olduğu için ayrıca destan yazmaya ihtiyaç bırakmayan bir süreç başlamıştır. Garip ve yetimlerin gönüllerini nişangâh yapan bu 'Kul'lar, dünyevî arzuları ayaklarının altına alıp, dünyaya tapanlara yüz çevirerek derya olup taşmıştır.

Aşktan gayri duranların hem can hem de imanlarının olmadığı; âşıkların ise ölmediği, Türkistan'dan Babadağ'a her dem yeniden doğduğu bir âlemde Sarı Saltık Babadağ'da mezar olup kalmamıştır. O, toprağı vatana, bedenleri cana kalbeden bir medeniyetin, ölümsüzlük makamını milletin verdiği, yaşayan gerçek bir kahramanıdır. Bu sebeple amacımız sadece yâd etmek değildir. Maziye bakıp da feryat etmek hiç değildir. Gayemiz maziden hale getirip, Saltık Baba'ya teberrüken, bu demde istikbali şad etmektir. Hoca Ahmed Yesevî'nin dediği gibi "Dem bu demdir başka demi dem deme; Dünyadan gamsız geçersin gam deme."¹

Kutlu Türkistan'dan Anadolu'ya, Anadolu'dan Rumeli'ye toprakla birlikte canı cana bağlayıp gönülleri de fethedenlerin destanlaşan serencamını dile getirirken, bidayette ve nihayette söz odur ki; Aşk ola!

Hayal ve Hakikat Arasındaki Geçmiş: Destan

*Onlardan kaldı bu toprak...
Biz gezip tozmayalım mı?
Yabanlar kıskanır diye
Destan da yazmayalım mı?*

Arif Nihat Asya

Destan, içinde abartılı sunum ve tasvirler bulunmakla birlikte gerçekler üzerine inşa edilmiş, hatıraların nesilden nesle hatırlı aktarımlarıdır. Destanların kahramanları büyük oranda gerçek şahsiyetlerdir. Aktarılan, kahramanların şahsında can bulan değerler ve meziyetlerdir. Abartılan hususlar, en çok değer verilenler ya da unutulması istenmeyen keder ve sevinç-

¹ Hoca Ahmed Yesevî, *Divan-ı Hikmet*, haz. Hayati Bice, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara 1993, s. 167.

lerdir. Destan, satırlarda takip edilemeyen ve sayfalara sığmayan tarihin, yücel(til)miş isimlerde can bulmasıdır. Hayal ve hakikatin iç içe geçtiği destan, yüce gayelerin ve kutlu davaların inanç kaynağıdır. Kendisine yüce hedefler belirleyen bir toplumun, geçmişte inşa edilmiş geleceğinin tasviridir. Akla ve kalbe hitapla dillendirilen, imkânsızın imkânsızlığının, örneklerle ispatıdır. En nihayet destan, toprağın vatanlaşmasının, topluluğun milletleşmesinin, ruhun bedende can bulmasının ve beden ruhla dirilmesinin seyridir.

Destanlarda yaşanmaz ama destanlarla yaşanır. Millet olup da destan sahibi olmayan toplum yoktur. Bu sebeple milletleşme çabasında olup da destanları bulunmayan topluluklar, kendilerine destanlar uydurmaktadırlar. Çağın iletişim araçlarında ve kurgulara can verilen sinemada, destanlar üretilmektedir. Bu yolla işlevsel bütünleşmeye ilave olarak mana etrafında bütünleşme de gerçekleştirilmektedir. Diğer taraftan sömürgeciliğin ışık hızında yayılmasına hizmet etmek üzere parlak ışıklara sığdırılmış bu uydurma destanlar bütün dünyaya ihraç edilmektedir. Kendi destanlarını hikâye olarak görenler, söz konusu ışığın büyüüne kapılarak bedenleriyle birlikte sürüklenmektedirler. Buna karşılık destanlarıyla birlikte yaşayanlar, hakikat karşısındaki sahteye, seyirlik olarak bakmakla yetinmektedirler.

Destanların söz konusu özelliklerini dikkate alarak bazı işlevlerinden bahsetmek mümkündür:

➤ Destanlar evvela toplumların geleceğine yönelik istikamet verirler ve hedef tayin ederler. Sonrasında ise hedefleri ülküye dönüştürürler.

➤ Destanlar var olan bir ülkünün tecrübe edilmiş örneklerini verirler. Böylece bir taraftan ülküyü ütopyik olmaktan çıkararak gerçekçi hale getirir, diğer taraftan da yüceltme işlevi görürler. Anlatımdaki olağanüstü muhteva, ülküyü de olağanüstü bir davaya dönüştürür. Mana dünyasına ve bu dünyanın yüce şahsiyetlerine yapılan atıflarla, hedefler kutsiyet kazanır.

➤ Yücel(ti)miş ülkülerin meşruiyeti destanlar yoluyla pekiştirilir. Meşruiyet anlamlı bir sebep-sonuç ilişkisi içerisinde sunulur. Bu ilişkide bazen mantık bazen de duygular hâkim durumdadır. Ancak mantık yoluyla kabul edilmesi zor olan hususlar duygusal coşkunluk hali ile pekiştirilir. Tartışılmazlık makamında görülen yüce şahsiyetlerin nasihat, tutum ve davranışları aracılığıyla meşruiyet de sorgulanamaz bir hale gelir.

➤ Ülküler destanlar aracılığıyla toplumsal alanda yaygınlık kazanır ve müşterek dava haline gelir. Destanlar, her bir anlatım ve nakil vasıtasıyla bir zihinden bir başka zihne intikal eder ve zihniyet teşekkülünün önemli bir parçası olur.

➤ Ülküler destanlarda yer alan kahramanlar vasıtasıyla davranışa dönüşür ve somutlaşır. Onların hayatı toplumun değer ve inançları ile uyum içerisinde olmakla kalmaz, mana âleminin “*ete kemiğe bürünüp*” can bulmuş timsalleri olur.

➤ Destanlar model şahsiyetler oluşturur. Üstün meziyetlere sahip kahramanlar, yaşadıkları hayat ve verdikleri mücadele ile örnek alınacak ve gıpta edilecek şahsiyet tipleri oluşturur.

➤ Destanlar geçmiş ile gelecek arasında köprü işlevi görür. Bugünün kıymetlerini geçmişe atıfla kökleştirir ve zenginleştirir. Geçmiş bugüne getirmekle kalmaz geleceğe de taşınmasını temin eder. Nakil esnasında bazı ilavelerle destanlar zamanın özelliklerini de bünyelerine katarak hayatlarını devam ettirirler. Böylece hem eskimezler hem de kuşaklararası sürekliliği temin ederler. Sadece geçmişteki bir döneme hapsedilerek hafıza mezarlığına gömülmez, bütün kuşakların paylaştığı canlı hafıza olurlar.

Her destan içinde doğduğu milletin dünya görüşünü, evren tasavvurunu, insan ve toplum anlayışını yansıtır. Destanda yer alan kahramanlar da söz konusu zihniyetin ete kemiğe bürünmüş halleridir. Çoğu millette görülen destan kahramanlarının zalimce tutum ve davranışları ya da adalet timsali yapıları hiç şüphesiz içinde doğdukları toplumun inanç ve değerlerinden azade olarak ortaya çıkmaz. Bu çerçevede Saltık Baba da mensubu olduğu toplumun inanç ve değerlerini yansıtmaktadır. Onun gönüllerin fethini hedefleyen, zulme son verip adaletin tecellisi için verdiği çaba; ilme, akla ve aşka dayanan imanı ve davranışlarında tecessüm eden güzel ahlâkı hakikat haline gelmiş bir medeniyet teşekkül ettirmiştir. Bu medeniyet, geçmişten devraldığı mirasla geleceğin adil dünyası için gerekli ilhamı ve tecrübeyi mensuplarına sunmaktadır.

Sömürgeciliğin Karşısında: Fetih ve Fatih

“Saltuk Muhammed'im! Bektaş'ım seni Rûm'a göndersin. Var git. Leh diyârında Makedonya ve Dobruca'da yedi krallık yerde nâm ve şân sâhibi ol.”

(Hoca Ahmed Yesevî)

Anadolu'nun Türkleşmesi, Türk vatani haline gelmesi olayı, sosyoloji bakımından üzerinden çeşitli kavimlerin, insan topluluklarının gelip geçtiği, uzun ya da kısa tarihî zaman parçaları içinde egemenlik kurdukları bir toprak parçasına, iyi bir tesadüfle daha uzun süreli bir devlet kurmayı başarabilmiş bir toplumun hasbelkader gelmesi anlayışı ile açıklanamaz. Bu anlayış, birilerinin kendi inandıklarını ya da inanılmasını arzu ettiklerini tahrip ettikleri tarihe söyletme çabasının ürünüdür.² Bunun gibi Türklerin fetih hareketlerini, bulunduğu coğrafyaya sığamayan bir topluluğun yeni yerler işgal etmek için sarf ettiği çabaya bağlamak ya da basit bir göç hadisesiyle açıklamak da doğru değildir. Demografik unsurun zorunluluğu ve geniş bir alana yayılma ihtiyacı aşıkârsa da, yegâne ve belirleyici faktör olarak bunu kabul etmek mümkün değildir. Zira tarihte amacı işgal olan devlet ve toplulukların, yerleştikleri yerlerde geliştirdikleri siyasî sistem ve toplumsal yapılar ile Türk fetih hareketleri arasında önemli farklılıklar vardır. Bu farklılığın en dikkate değer olanı, yerleşilen toprağı geçici bir mekân veya sadece kuru bir toprak parçası; orada yaşayanları da sömürülmesi veya köleleştirilmesi gereken varlıklar

² Fügen Berkay, “Anadolu'nun Türkleşmesi Sürecinde Malatya ve Yöresi”, *I. Battal Gazi ve Malatya Çevresi Halk Kültürü Sempozyumu-Tebliğler*, Malatya, 22-24 Ekim 1986, s. 121.

olarak görmemektir. Mekân, ‘vatan’; orada yaşayanlar ise adaletle yönetilmesi gereken ‘insan’ olarak görülmüştür. Ayrıca yeni yerlere göç edenler basit bir nicelikten ibaret değildir. Onlar bedenleriyle birlikte örf, adet, inanç, töre, dil, meslek vb. unsurlardan müteşekkil bütünüyle zihniyetlerini ve nizamlarını da taşımışlardır. Başka bir ifadeyle taşınan da inşa edilen de medeniyettir. Hacı Bayram Veli’nin “Nâgehan ol şâra vardım, ol şârı yapılırd gördüm, ben dahi bile yapıldım, taş u toprak âresinde” sözünde can bulduğu üzere, ‘yapmak’ ve ‘yapılmak’ amaç edinilmiştir. Bu amaç istikametinde yürüyenlerin işgalci ya da sömürgecilerden farklı olarak birer fatih olduklarını söylemek mümkündür. Fatih, her şeyden evvel gönülleri fethetme gayretinde olandır. Tıpkı Hacı Bektaş Veli’nin gönül tahtının sahibi olmakla hak ettiği Hünkârlık makamı gibi, fatihlerin makamı gönüllerdedir.

Sömürgeci anlayış ile fetih zihniyeti arasındaki fark, sömürgeciliğin ne olduğu anlaşıldığında gerçek manasıyla kavranabilir. Sömürgecilik tanımlanırken temele “yerleşmek” konulmaktadır. Buna göre “Yeni bir ülkede bir yerleşke ... yeni bir yöreye yerleşen, anayurtlarına tabi halde ya da onunla bağlantısını koruyarak bir topluluk oluşturan bir grup insan; yerleşimi ilk olarak gerçekleştirenlerin soyu ve ardılları tarafından bu şekilde oluşturulan topluluk anayurtla bağlantıyı koruduğu sürece bu yerleşime “colonia” denir.”³ Sömürgecilik kavramının karşılığı olarak kullanılan kolonyalizmin, yerleşme ya da “çiftlikleşirme” anlamı, “vatan” kavramından hayli uzaktır ve esasında buradaki anlam “ana vatan-koloni” ayrımına dayanmaktadır. Vatan’ın, dünyanın geri kalan diğer topraklarının tamamından tercihli ve üstün olan, uğruna can feda edilen, edilmesi gereken, kutlu toprak olmasına karşılık, Koloni’nin böyle bir özelliği yoktur. Bu yüzden de bir kolonyal, kolonisini “vatan” olarak değil, bir “ticari işletme” olarak görür; onun kolonisine bakışında sadece tek gaye vardır: Bir kaplanın bir ceylanı sadece yenilecek bir nesne olarak görmesi gibi, bir sömürgeci de bir sömürgeyi talan ve istilâk edilecek yeni bir yer olarak görür. Buraya ilişkin düşüncesi vatanlaştırmak olmadığı için kaynakları sonuna kadar sömürür ve kârlı olmaktan çıktığında da orayı terk eder.⁴ Söz konusu tanımdaki vurgu, yerleşkenin “yeni” oluşu ve yerleşenlerin “anavatan”la bağlantılarını devam ettirmeleridir. Ancak her ne kadar yeni bir yerden söz ediliyor ise de aslında orası, eskiden beri orada yaşayanlar için yeni değildir. Başka bir ifadeyle söz konusu olan işgaldir. Anayurtla olan bağlantı ise kaynakların aktarılması ile alakalıdır. Anayurt, bir anlamda sermayenin aktığı yerdir.

Sömürgecilik dışında bazen aynı olguyu bazen de farklı olguları anlatmak üzere kullanılan bir başka kavram da emperyalizmdir. Imperium kelimesi, başkalarını hükmü altına alabilme gücü, bu gücü ile yayılabilmek, genişleme uygulamaları anlamına gelmektedir. Kendi dışında kalanı hükmü altına

³ Ania Loomba, *Kolonyalizm Postkolonyalizm*, çev. M. Küçük, Ayrıntı Yay., İstanbul 2000, s. 18-19.

⁴ Durmuş Hocaoğlu, “Küreselleşme, Küresel Köy, Küresel Yağma ve Küresel Yoksulluk”, *Yoksulluk Sempozyumu*, Cilt: 1, Deniz Feneri Yardımlaşma ve Dayanışma Derneği, İstanbul 2003, s. 284.

alarak örtülü veya açık bir sömürü düzeni oluşturmak için her yolu kullana-bilenlerin izlediği yol şudur: Önce aldatici, sonra sindirici, sonra da ezerek biçimlendirici uygulamalar. Bu tür devletler yapıları ve hedefleri bakımından emperyal (sömürgeci) niteliklidir. Cihan devletleri ile imparatorluklar bu açıdan ayrışır. Gerek Selçuklu, gerekse Osmanlı Devleti birer cihan devleti olup sömürgeciliği ve asimilasyonu yapanları gördüğü hâlde bunu doğru bulmamış, adalet ve ahlâkı hâkim kılma hedefini benimsemişlerdir. Avrupalı emperyalist devletler ve eski Sovyet tipindeki adı veya işlevi imparatorluk olan yönetimler ise, dün de, bugün de kendi dışındakileri sömürmenin bilimini ve ideolojisini yapmakta ve uygulamaktadırlar.⁵ Eski ideolojiler biçim değiştirerek sömürgeciliği çağa uyarlamaktadırlar. İdeolojilerin ya da tarihin sonunu ilan edenler, meydanı, sömürüyü küreselleştiren globalizm ideolojisine terk etmektedir. Geçmişte imparatorlukların siyasi çatısı altında yürütülen sömürgecilikle mücadele ederek sömürü sisteminin tek seçenek olmadığını dünyaya fiilen göstermiş olan Türk medeniyetinin, bugün de Saltık Baba ruhuyla hareket ederek "TINA"⁶yı geçersiz kılması mümkündür.

Rüya: Hakikat

Evet "Ana Kokusu"

Bütün toprak duygusu.

Büyük analar onu

Ana vatandan almış

Rumeli'ye salmıştı;

Analar enikonu

Oralarda çoğalmış,

Kök salmış kocalmıştı

Rumeli baştanbaşa

Analarla dolmuştu:

Balkanlar taşta taşta

"Ana dolu" olmuştu...

Yolum düştü geçende

Arandım o ellerde

Bahçesinde bağında,

Çayırında dağında

Nerde o koku nerde?

Dediler: son günlerde

Bir belâ yeli esti,

Hepsini kırdı, kesti!

Ahmet Cemal Bey

⁵ Sadık Tural, "Sömürgecilik Yöntemleri ve Bunu Yikan Atatürk", http://turkoloji.cu.edu.tr/ATATURK/arastirmalar/sadik_tural_somurgencilik_yontemleri_ve_bunu_yikan_ataturk.pdf, 02.04.2009.

⁶ There Is No Alternative.

Türk geleneğinde rüya, gelecek için yol gösteren bir rehber ve ülkünün müjdeleyicisidir. Destanlarımızda ülkü, evvela rüyada görülür; sonra da hakikate dönüşür. Davasını uykusunda bile devam ettiren bir anlayış söz konusudur. Dolayısıyla rüya, basit bir “aç tavuk ve tahıl ambarı” hikâyesi değildir. Görülen bizatihi hakikatin kendisidir. Hakikatli rüya, gelecek tasavvurunu haklı ve kutlu gayeye matuf kılar. Rüya sonradan uydurulmuş olsa bile, geçmişe yönelik değerlendirmede, madde ile inşa edilen dünyanın manevî temellerini görmeyi ya da meşruiyetin esasını anlamayı mümkün kılar. Zaten rüya kendiliğinden ortaya çıkmaz. Geçmişten intikal eden tarihî bir vazife için görevlendirilme ya da müjdedir. Bu vazife, doğrudan Allah’tan gelen bir mesajla başlar. Nitekim Cebrâ’îl-i Emîn, Hazret-i Peygamber’e şu haberi getirir:

“Ya Resûla’llâh, Hak celle ve ‘alâ hazretleri sana selâm eyledi ve dahi şöyle buyurdu kim çün benim habîbim Ahmed ve Resûlüm Muhammed ‘aleyhi’s-selâmın mubârek hâtır Rûm’a meyl eyledi. Ben dahi ol vilâyeti ümmetine rûzî kılam. Gerekdir ki, kilisaların yıkalar, yerine mescidler ve medreseler bünyâd ideler. Çün hükm-i risâlet tamâm ola, iki yüz yıldan sonra bir yiğit kopa. Uzun boylu ola, hûb yüzlü ola, buğday tenli ola. Senin oğlanlarından, Malatya’dan kopa. Adı Ca’fer ola. Pehlivânlıkda Hamza berâberi ola, heybetde ‘Ali heybetlü ola. Ayyârlıkda ‘Ömer-i Um-muyye’den ziyâde ola. Yalnız yürüyici ola. Dört kitâbı yâd kıla. Çün âvâz ile bir nesne okuya havâdan kuşlar aşaga döküle. Ol Ca’fer ol vilâyeti küşâde kıla. Kilisaların yıkup yerine mescidler ve medreseler yapa, dahi İstanbul’un kapusın ol aç. Keşişlerin ciğerin kebâb eyleye. Resûlün mü-bârek hâtır âsûde olsun didi.”⁷

Battal Gâzi destanı bu rüyanın hakikate dönüşünü anlatır.

İlahî kaynaklı müjde, iman ehlinin rüyası haline gelir. Henüz rüya görülmeden önce yaşanan olaylar, kutlu davanın ilk belirtileridir. Nitekim her şey Hüseyin Gâzi’nin bir mağarada bulunduğu aletlerle başlar: Aşkar at, Âdem Peygamberin iki bölük saç, Dâvud Peygamberin zırhı, İshak Peygamberin çakalı ve Hazret-i Hamza’nın silahlarından oluşan her şeyde Ca’fer (Seyyid Battal Gâzi) ismi yazmaktadır. Böyle bir atın ve silahın verildiği Ca’fer’in kim olduğunu merak eden Hüseyin Gâzi’ye rüyasında, Onun kendi oğlu olacağı müjdesi verilir.⁸ Görülen rüyanın rehber teşkil edici özelliği ya da hakikate dönüştürme gayreti sadece görenle sınırlı kalmaz. Nesilden nesle aktarılır ve sonradan gelenler de dedelerinin rüyasını rüyaları kabul ederler. Zaten dedelerinin gördüğü bazı rüyalarda bizatihi torunları da vardır. Nitekim Seyyid Battal Gâzi’ye rüyasında Hazret-i Peygamber şöyle buyurur:

“Oğlum! Senin neslinden bir şahıs gelecek. İsmi, Hızır olacak. Yani, Sarı Saltık olacak. Anadolu’ya gelip nice kiliseler harap edecek. Anadolu onun

⁷ *Battalnâme*, haz. Hasan Kavruk - Salim Durukoğlu, Malatya Kitaplığı, Promat Basım Yayın, İstanbul 2012, s. 67-68.

⁸ *A.g.e.*, s. 69-70.

sebebiyle İslâm ile dolacak. Onunla ümmetim kuvvetli olacak ve çok kâfir-
leri bilek gücüyle Müslüman edecek. Sen ise çok kısa bir zamanda bana
ulaşacaksın. Şehit olup şehadet şerbetini içeceksin.”⁹

Hayatını kendisine tevdi edilen vazife istikametinde tamamlama noktasına
gelen Seyyid Battal Gazi, şehadeti sonrası çocukları Ali ve Nezir’in rüyasında
girer ve vasiyetiyle miras olarak davasını bırakır:

“Ey benim ciger küşelerim şimden gerü beni siz dünyâda istemen kim
ben Hak te’âlâ hazretlerine vâsıl oldum ve benim himmetim sizinledir.
İmdi siz dahi din yolunda pek turun ve dâ’im gazâ idin ve dâ’im Allah’ın
rızâsını isteyin ve nefsinize uyman, yigitliğinize ve pehlivânlığınıza
magrûr olman ve her ne kim işlerseniz Allah rızâsıyçün işleyin ve dünyâ-
yı dost idinmen ve kimseye zulüm eylemen ve yaradılmışlara hakâretle
nazar kulman ve her yıl Mekke ve Medine fukarâsına armağanlar gönde-
rin, za’iflere ve yetimlere yardım eyleyin ve öksüzleri esirgeyin, pirlere
hürmet idin. Meşveretsiz iş işlemeyin ki, sonra peşimân olmayasız. Öm-
rinize magrûr olmayın, eger benim bu vasiyetimi tutarsanız yarınki gün
yüzünüz ak ola.”¹⁰

Battal Gazi’nin bu vasiyeti daha sonra şair diliyle de nazmedilmiştir:

“Dedi oğullarına, kim, siz beni
Bu cihânda, sanmağız, hergiz beni
Hakk’a vâsıl olmuşam, olun âgah
Himmetimi, ideyim size penâh

Hem yetim olanlara, izzet idin
Hem zâif olanlara, hürmet idin
Meşveretsiz işlemen size bir işi
Sonra peşiman olup teşvişi

İsten Allah’tan, hidâyet, dâimâ
Tâ, inayet ide size dâimâ
Zâlim olanlara, izzet etmeğiz
Hayr ihsân etmeği, terk etmeğiz

Bu fenâ dünyada, mağrûr olmağız
Zikr ü tâat etmeden kalmağız
Tâ ki, size yârin olmaya azâb
Bunu dedi, geçti gitti o habâb.”¹¹

Dedenin gördüğü rüya ve bıraktığı vasiyet çocukları tarafından da takip
edilir ve nihayet torunu Şerif de (Saltık Baba) rüyasında Seyyid Gazi’yi görür
ve ondan şu mirası devralması istenir:

⁹ Saltıknâme, haz. Necati Demir - M. Dursun Erdem, Alioğlu Yayınevi, İstanbul, 2013, s. 21.

¹⁰ Battalnâme, s. 314.

¹¹ Râsim Deniz, “Kayseri’de Bulunan Yazma Manzum “Battalname” ve İçinde Geçen Bazı Destanî Motifler”, I. Battal Gazi ve Malatya Çevresi Halk Kültürü Sempozyumu-Tebliğler, Malatya, 22-24 Ekim 1986.

“- Ciğerimin köşesi! Kalk, sefere çık. Senin karşında kimse duramaz. Yürü, filan mağaraya var, benim bindiğim Aşkar’ı orada bulacaksın. Ayrıca savaş aletlerin ve elbiselerin de orada. Tiğ-ı Dahhak’ı beline tak. Keyyus’un süngüsünü ve diğer silahları da al. Güştaseb kalkanı ve Hamza’nın bütün silahları oradadır, dedi.”¹²

Saltık Baba gördüğü rüya üzere hareket eder ve rüyayı hakikate kalbeder.

Henüz bir Beylik olup, gelecekte Cihan Devleti haline gelecek olan Osmanlı’nın rüyası da burada görülür. Zira Saltık Gazi’ye rüyasında şöyle derler: “Al-i Osman gelecek, bu ayrılığı giderip birliği kuracak. O nesilden bir kişi gelecek, âlemde mezhebi de bir edecek. Âlem nizam bulup düzelecek.” Bunu üzerine Şerif rüyasını yazar ve yanına da nasihatler ekleyerek Osman Gazi’ye gönderir: “Oğul Osman! Gayret et! İli mülk edin. Devlet ve saadet senin ile senin neslinindir. Gaza ve cihadı artır. Kâfirlerle barış yapma. Sonunda mülklerini sana teslim edecekler.”¹³

Rüya bununla bitmez ve Hazret-i Peygamber’in müjdesi bu sefer de onun dilinden Sultan Mehmed’e ulaşır. Zira Sultan Mehmed İstanbul’un fethi için hazırlık yaparken gece rüyasında Sultan Saltık’ı görür. Elinde demir bir anahtar tutan Sultan Saltık, anahtarı kendisine verir ve şöyle der: “Al anahtarı! İstanbul’a git. O Perkinik Kapısı’nın anahtarıdır. Onun kapısını aç, fakat anahtarı orada bırakma. Yoksa yaya kalırsın. Sonra getirip anahtarı Edirne’de sakla. Eğer İstanbul’da bırakırsan başka kapı açamazsınız.”¹⁴ İstanbul’u açan anahtar, yeni rüyalarda yeni kapılar açmak için beklemektedir.

İntikal Eden Miras: İlim ve Gaza

Aşkar ata binsem gerek
Derya deniz sürsem gerek
Meydanda savaşsam gerek
Atamdan guvatım vardır.

Anonim

Sarı Saltık, dedesi Seyyid Battal Gazi’den geleneğin “ilim” ve “gaza” olmak üzere iki mirasını devralmıştır. Birincisi manevi mirastır ki bu ilimdir. İlim, ilahlarla mücadelenin en büyük silahıdır. İlimin menbaı, put kıran ‘Kelâm’dır. Kelâm, Anadolu ve Rumeli’nin mayası olur.

Farsça’dan dilimize geçmiş bir sözcük olan maya, esas, asıl, öz anlamına gelir. Maya, mayalanma neticesinde oluşan şeye birlik kazandırır.¹⁵ Geniş bir coğrafyada farklı kabile, din ve ırktan müteşekkil insanları önce birliktelik sonra da birlik haline getiren esas “Kelâm” olur. Bireyler birbirlerine milliyet bağı ile bağlanır ve medeniyet tesis edilir.

¹² Saltıknâme, s. 26.

¹³ A.g.e., s. 609.

¹⁴ A.g.e., s. 662.

¹⁵ Yalçın Koç, *Anadolu Mayası Türk Kimliği Üzerine Bir İnceleme*, Cedit Neşriyat, Ankara 2008, s. 14.

Şerif Saltık Baba sadece Kur'an ilmine vakıf değildir. Tıpkı dedesi Seyyid Battal Gazi gibi diğer dinleri ve kitapları da ilmî derinlikleriyle birlikte bilen biridir. Saltıknâmede geçen şekliyle Şerif, dört kitabı okumuş, on iki türlü dil bilen ve ilmi ehlerinden öğrenmiş bir zattır.¹⁶ Bu sayede Şerif, yeri geldiğinde rahip kılığına girer, kiliseye gider ve vaaz eder. Onu dinleyen halk öyle etkilenir ki, İsa'nın gökten indiğine inanır. Hem unvan sahibi hem de sayı itibarıyla en çok ruhbanın olduğu kiliseleri seçer ve ilmiyle hepsini kendisine hayran bırakır.¹⁷ Başka bir örnekte dile getirildiği gibi "Şerif, kiliseye geldi. Kalktı, eline çan alıp çaldı. Bunun üzerine kâfirler de kalktılar. Şerif kürsülerine çıkıp İncil'den ayetler okudu, manasını verdi. Öyle bir sohbet eyledi ki, kâfirler 'Var-sa Mesih, budur' dediler."¹⁸ Herkesi ilmine ve maneviyatına hayran bırakan Şerif, bundan sonra gerçek dini anlatır ve muhataplarını İslâm'a davet eder.

Şerif İslâm'a davet amaçlı çaba sarf etmekle kalmaz, aynı zamanda Müslüman ahaliye ilim öğretmek için de çabalar. Yani dünyevî hususlarda, malda ve mülkte olduğu gibi ilmini anlatmada da cimri değildir. Kendisine mekân olarak seçtiği yerler genellikle uç bölgelerdir. Nitekim "Tuna kenarı kâfire yakın olduğundan, hem halkı savaşa hazırlar hem de ilim öğretirdi. Vaaz ve nasihat ederdi."¹⁹ Ayrıca sürekli olarak belirli bir yerde durmayan Şerif, nerede ihtiyaç varsa orada hizmet eder: "Şerif, kırk gün orada durdu. Onlarla sohbet etti."²⁰ Böylece adeta ayak basmadık yer bırakmaz.

Saltık Baba'nın devraldığı ikinci miras gazadır. Gaza için çaba sarf eden Saltık Baba, önce zihinlerdeki putları Hakikat'in dili ile tarumar ederken, vazifesini zahiri putları kırarak tamamlamaktadır. İlimle ispat ederek yaptığı davete icabet etmeyenlere yönelik kılıcını kullanmakta ve öncelikle masum halkı değil, onları sömürenleri yani önde gelen devlet ve istismarcı din adamlarını hedef olarak tayin etmektedir. Böylece halkı cahillerin ve kötü niyetlilerin ta-sallutuna uğrama zilletinden kurtarır.

Şerif ilimle yola gelmemeleri halinde gerektiğinde hileye de müracaat eder. Ancak bu geçici bir süre içindir ve hemen akabinde mertçe bir meydan okuma vardır. Böylece "hilemi gördün, erliğimi de gör"²¹ der ve zekâsının keskinliğine ilave kılıcının da keskin tarafını muhatabına gösterir.

Zekânın kullanımına şu örneği vermek mümkündür: "Şerif yerinden kalktı, o kilisenin içine girdi. Ne kadar put var ise hepsinin boyunlarını kırdı, ellerini ve ayaklarını dağıttı..."²² Bütün putları kıran Saltık Baba büyük puta dokunmaz ve diğerlerini bu büyük putun parçaladığını yazar ve oraya bırakır. Böylece muhataplarını kendi putlarının gücüne dair bir sınamaya girer. İnançlarını sarsar ve onları akıllı olmaya davet eder. Önce akıyla galebe çalan Saltık Baba sonrasında Zülfikar'ın hakkını vererek fethi tamamlar.

¹⁶ Saltıknâme, s. 26.

¹⁷ Saltıknâme, s. 296-298.

¹⁸ Saltıknâme, s. 64.

¹⁹ Saltıknâme, s. 303.

²⁰ Saltıknâme, s. 283.

²¹ Saltıknâme, s. 193.

²² A.g.e., s. 237.

Kaynak: İlimin Kapısı ve Zülfikar'ın Sahibi Hz. Ali

*Dediği sözü rahmani, görsen yüzü nurani,
Kâfirlerin kıranı Hakk arslanı Ali'dir.*

*Himmet kuşağı belinde, Mevlâ'm yâdı dilinde,
Zülfikar'ı elinde Hakk arslanı Ali'dir.*

*Binip çıksa Düldül'e, yere düşer zelzele,
Kâfirlere velvele, Hakk arslanı Ali'dir.*

*Düşmanlara mukabil, oldu kâfire katil,
Kılan bâtili zâil Hakk arslanı Ali'dir.²³*

Hem Battalgazi'nin hem de Saltık Baba'nın gerek ilimle gerekse kılıçla sürdürdükleri mücadelede müracaat ettikleri aslı kaynak, ilmin kapısı ve Zülfikar'ın sahibi Hz. Ali'dir. İlim için o kapıdan girilir; kılıç elde yol, O'nun şehrinde yürünür. İlim de kılıç da iyiliği emretmek, kötülüğü men etmek ve adaleti tesis etmek içindir. Bütün bu çabalar iman anlayışı ile şekillenir. İman anlayışının mahiyetinin belirlenmesinde, Battalgazi'nin ve Saltık Baba'nın Dedeleri Hz. Ali'nin vermiş olduğu nasihat, rehber ve manevî membadır:

*"İman, dört esas üzerine durur: Sabır, yakîn, adalet ve cihad. **Sabır**; şevk, korku, zühd ve bekleyiş içinde olmaktır. Cenneti özleyip, cehennemden korkan, haramlardan sakınır; nefsi arzularından vazgeçer. Ölümün her an gelebileceği beklentisi içinde yaşayan, hayırlı işlere koşar; zahid olan dünyadaki musibetleri önemsemez.*

***Yakîn** ise; aklın basiretli olması, hikmeti incelikleriyle kavramak; ibretlerden öğüt almak ve öncekilerin sünnetlerine uymak olmak üzere dört kısımdır. Basiretli olana hikmet açıklanır, hikmeti açık olarak gören ibret alır; ibret alan yolunu izlemekle dünya nimetlerine aldanmaz.*

***Adalet**; anlayış ve bilgide derinlik, lütuf sahibi olmak, hükümde güzellik, hilmde derinlik sahibi olmaktır. Anlayış sahibi olan; ilmi ve gizlilikleri derinliğine kavrar; ilimde derinlik ve kavrayış sahibi olan da şer'i hükümlere vakıf olur. Hilm sahibi olan, yaptığı işlerde aşırılığa kaçmaz, insanlar arasında övgüye layık bir şekilde yaşar. Adaletin anlayışta dört şubesi vardır: anlayışın derinliği, ilmin sırrı ve gizliliği, hükmün güzeli ve hilmün büyüklüğü. Kim anlarsa ilmin derinliğine iner, kim de ilmin sırrı ve gizliliği öğrenirse kanunları uygularken güzel hüküm verir. Kim de halim olursa ve bunda aşırı gitmezse insanlar arasında övülerek yaşar.*

***Cihad** ise dört şubedir; iyiliği emretmek, kötülükten sakınmak, savaş meydanlarında sadık olmak, fasıkları buğz etmek. Kim iyiliği emrederse Mü'minlerin belini doğrultur, kim de kötülüğü yasaklarsa münafıkların burnunu yere sürmüş olur, kim de savaş meydanlarında sadık olursa kendi borcunu ödemiş olur, kim de fasıkları buğz ederse Allah*

²³ Hoca Ahmed Yesevî, a.g.e., s. 63.

İçin kızmış olur. Allah ta onun için kızmış ve kıyamet gününde onu razı edecektir.”²⁴

İmanın yükseldiği bu dört direk evvela kendi nefesine galebe çalmak içindir. Bu sebeple de asıl savaş “*cihad-ı ekber*”dir. Yani kendi nefesine karşı cihad etmektir. Saltık Baba'nın pirleri olan gerek Pir-i Türkistan Hoca Ahmed Yesevî gerekse Hünkâr Hacı Bektaş Veli “*cihad-ı asgar*”dan evvel “*cihad-ı ekber*”i vazife kılmışlardır. Nitekim Hacı Bektaş Veli şöyle buyurur: “*Dünyada düşman ve savaş da var. Nefis düşman; nefsin arzusuna uymamak savaştır.*”²⁵ Saltık Baba, aslı düşmanı kendi içinde gören ve bu sebeple de en büyük savaşı biza-tihi kendisiyle veren bir anlayışla tesis edilmiş ilmi, hayatına tatbik etmiştir.

Ruh: Aşk İmanı

*Aşk dâvâdır, cefa çekmek güvâh
Ger güvâh olmazsa dâvâdır tebah!²⁶*

Her ne kadar imanını sınıflandırmak zor ise de, aşk imanının “*insan niçin iman eder?*” sorusuna verilen cevaplardan sadece birisi olduğunu ifade edebiliriz. Bu soruya farklı cevaplar bulmak mümkündür. Zira insanlar korktukları için iman edebilmektedirler. Söz konusu korku Allah'a yönelik olabileceği gibi, kişinin kendi geleceğine ilişkin de olabilir. Ya da kendisinden daha güçlü olarak gördüğü kişi veya kurumlara ilişkin korkulardan bir sığınma ve korunma amaçlı bir yöneliştir. Bunu “*korku imanı*” olarak nitelendirebiliriz. Bir başkası “*menfaat imanı*”dır. Böyle bir iman sahibi kişi, dünyevî veya uhrevî beklentilerini gerçekleştirebilmek için çaba sarfeder. Bir diğeri “*aklı iman*”dır. Kişi, Yaratıcı'nın varlığını ve birliğini akıyla bulur ve ispat eder.²⁷ Aşk imanında ise sadece Hakikat vardır. Bu iman, “*Lâ*” ile başlar, “*bana seni gerek seni*” ile devam eder. Çünkü âşık; “*Gafillere dünya gerek, akıllılara ahiret gerek,/ Vaizlere minber gerek, bana sen gereksin*” der.²⁸ İnsan gönlündeki her şeyi boşaltıp, mekândan ibaret olmayan bu mahalli sadece ve sadece yegâne sahibine terk eder. “*Lâ*” deyip “*İllallah*”a şeyda olur:

*Nam ve nişan hiç kalmadı, “Lâ... -La...” oldum;
Allah zikrini diye diye “...illâ...” oldum;
Halis olup, muhlis olup “...lillah” oldum;
“Fena fillah” makamına geçtim ben işte.²⁹*

Mevla'nın açtığı Aşk kapısından girip, O'nun yolunda yürüyenlere Hak davasından başka kavga haram olmuştur. Aşksızların yolda kaldığı bu davada,

²⁴ Emiru'l-Mü'minin İmam Ali b. Ebi Talib, *Nehcü'l Belağa*, der. Allame eş-Şerif er-Radi, çev. Ahmet Çelen, Kalem Yayınları, İstanbul, 2010, s. 345-346.

²⁵ Hacı Bektaş Veli, *Makâlât*, haz. E. Coşan - Sad. H. Özbay, Ankara, 1996, s. 36.

²⁶ Fuzulî, *Hadikat'üs-Süeda, Ermişlerin Bahçesi Kerbelâ Şehitlerinin Destanı*, Sad. M. Faruk Gürtunca, Huzur Yayınları, İstanbul, 1997, s. 25.

²⁷ Taner Tatar, “Sosyal Bütünleşme Sürecinde Hacı Bektaş Veli ve Bektaşilik”, *Fırat Üniversitesi Sosyoloji Bölümü Prof. Dr. Halil Narman Armağanı*, Elazığ, 2005, s. 166-167.

²⁸ Hoca Ahmed Yesevî, *a.g.e.*, s. 53.

²⁹ *A.g.e.*, s. 5.

davranışların belirleyicisi korkular ya da menfaatler değildir. Zira “Aşk yolunda can verenin korkusu yok; Bu yollarda can vermese, imkânı yok”tur.³⁰ Aşksızlar ise şaşkın yürür, müminim deseler de imanları viran yürür.³¹ Bu sebeple zâhid ya da âbid değil, nefsini teperek ve sâdikane bir yolla mihnet çekerek âşık olmak gerekir. Aksi takdirde aşksızların hem canı hem de imanı yoktur.³²

Gafletten ve cehaletten kurtulup akıllı olmanın yolu da âşık olmaktan geçmektedir. Aşk ve akıl birbirinin rakibi değil, tamamlayıcıdır. Aşk sayesinde edinilen bazı vasıflar aklı da tamam eder. Akıl, aşk ile tamamlanırken, kulun Hakk yolundaki seyri devam eder:

*Cefa çekmeden âşık olmaz, dinle gâfil
Cefa çekip sabreder ol, olma cahil;
Râzı olup kulluk eyleyen olur akıllı
Cahil insan birbirinden ayrılmaz olur.*³³

Hoca Ahmed Yesevî'den aldığı el ile önce Anadolu'ya, buradan da Rume-
li'ye ulaşan Saltık Baba, aşk imanı ile kalbini doldurmuş, bu sebeple de dün-
yevî hiçbir sevgiye meyletmemiş bir şahsiyettir. Ne maddî menfaat peşinde
koşan ne de makam derdinde olan bir kişidir. Onu yolundan döndürecek ne
bir vaat ne de korku vardır. Aklı tamam ve şüpheden arîdir. Bu sebeple hem
sözünde tesir ve isabet hem de bileğinde güç vardır.

Kutlu Dava: Adalet

*Mülk durmaz eğer, olmazsa ricâl,
Lâzım ammâ ki ricâle emval.
Mâl tahsîli raiyetten olur
Bağ ü bostan zirâatten olur.*

*Olmasa adl reâyâ durmaz
Adlsiz çetr ikamet kurmaz
Adldir asl-ı nizâm-ı âlem
Adlsiz saltanat olmaz muhkem.*

*Mülkde zelzele gaflettendir.
Terk-i ahkâm-ı şeriattendir.
Bâğîbân etmiyecek çeşmini bâz
Bâğına herkes eder desti drâz.*³⁴

Adalet bütün Türk devletlerinin yönetim felsefelerinin merkezinde yer alan bir ilke olmuştur. Gerek İslâm öncesi gerekse İslâm sonrası kurulan devletlerde, sadece devletin değil dünyanın adalet üzere döndüğü düşüncesi hâkim olmuştur. Osmanlı Devleti, adalet ilkesini gerçekleştirmeyi kendisine

³⁰ A.g.e., s. 51.

³¹ A.g.e., s. 156.

³² A.g.e., s. 179.

³³ A.g.e., s. 162.

³⁴ Defterdar S. Mehmet Paşa, *Devlet Adamlarına Öğütler, Osmanlılarda Devlet Düzeni*, der. ve çev. R. Uğural, İzmir, 1990, s. 28.

temel vazife olarak görmüştür. Öyle ki, bunu şu ifadelerle düstura dönüştürmüştür:

“Sultanlık ancak devlet adamlarıyla, devlet adamları ancak mal ile, mal bayındırlıkla, bayındırlık da ancak adalet ve iyi yönetme ile olur. Yani devlet düzeni rical iledir ve askerın ayakta durması hazine parasıyledir ve hazine toplamak ülkenin bayındırlığı iledir ve ülkenin bayındırlığı da adalet, iyilik ve zalimlere karşı koyma siyaseti iledir. Başka türlü olmaz.”³⁵

Osman Gazi henüz genç bir yiğit iken, Saltık Baba'nın yanına gelir ve ayağına yüz sürer. Server, onun saadetli başını yerden kaldırır, iki gözünü öper ve onu bir padişah kabul ederek, nasihat eder:

“- Ey Oğul! Hak Teâlâ sana ve nesline saadet, devlet ve izzet nasip etmiştir. Asla gazayı elden bırakmayın. Adalet ve doğruluk edin. Fakirlerin bedduasından kaçının. Halkı incitmeyin, Hakk'ın yolundan çıkmayın. Ahlaklı olun. Hazret-i Peygamber'in dediklerinden sapmayın. Doğru yolu gözetin. Bağışlarda bulunun. Garibi hoş tutun. Zulüm ve haksızlık yapmayın. Bir kulağın halkta olsun, halkın durumundan her zaman haberiniz olsun. Gaflı olmayın. Sana vasiyetim bu ola ki özellikle kadıları, valileri ve boy beylerini sürekli teftiş edin. Adil olsunlar. Mülk sahibi ol, halk sana tâbi olsun. Rüşvet alana cezasını mutlaka ver. Kâfire itibar etme, hâkim eyleme. İslâm dininde ihtiyaç gibi gösterip onlara güvenme. Meşru olmayan iş yapma.”³⁶

Bu nasihatler istikametinde hareket eden Osmanlı Sultanlarını ve onların özelliklerini Aşıkpaşaoğlu şöyle anlatır:

“Osman Gazi'nin âdeti bu idi: Her üç günde bir yemek pişirir, yoksulları toplayıp yedirirdi. Çıplakları getirip sırtına elbise giydirirdi. Dul hatunlara dahi daima işi gücü sadaka vermektir.

Orhan Gazi'nin huyu ve âdeti: Bu dahi imâret yaptırdı ki, yoksullar gelip her gün imârette yemek yiyeler ve padişaha dua edeler. Ulemâyı toplamak için medrese de yaptırdı. Ziyade sevdiği dervişlere zaviyeler yapıverdi. Nitekim Geyikli Baba üzerinde cami ve zaviye yaptırdı.

Oğlu Gazi Hünkâr'ın huyu ve âdeti: Babası gibi o dahi imaretler, medreseler ve camiler yaptırdı. Ziyade sevdiği dervişlere o dahi zaviyeler yapıverdi. Hangi şehirde olsa cuma günü namazdan sonra yoksullara akça sadaka eder ve paylaştırdı.

Bayazıd Han'ın huyu ve âdeti: O dahi babası ve dedesinin yaptığı imaretlerden daha ziyade yaptı. Camileri ve mescitleri daha ziyadesiyle yaptırdı. Bir hastahane de yaptırdı. Bu da her cuma, olduğu şehirde sadaka verirdi.

Oğlu Sultan Mehmed Han Gazi'nin huyu ve âdeti o idi ki: Yoksullar için Bursa'da bir büyük imâret yaptırdı. Birlikte bir de büyük medrese yaptırdı.

³⁵ A.g.e., s. 98.

³⁶ Saltıknâme, s. 338.

*di. Her yıl Mekke ve Medine yoksullarına çok mal gönderdi. Kendi memleketinden Peygamber'in Medinesi yoksullarına mülkler dahi vakfetmişti. Olduğu şehirde Cuma sadakasını da verirdi.*³⁷

Saltık Baba çoğunlukla devlet adamlarına yönelik olarak adil olmaya ilişkin nasihatte bulunur: “- Ya Melik! Bilmiş ol ki, dünyada sultanların zevali üç şeydendir. Biri zulümden, biri dinin kurallarına göre hareket etmemekten ve biri haram yemektendir. Mülk elinden gider. Bu üç şeyden sakının. Yok oluşunuz bundandır. Ayrıca mağrur olmayın ve bağıştta bulunun...”³⁸

Zulüm ve adaletsizliğe rıza göstermeyen Saltık Baba, makama boyun eğmeksizin davranır ve suskun kalmaz. Mesela Sultan Alâeddin, padişah olunca veziri Affan'ın sözüne uyup Müslümanların mal ve eşyalarını zorla almaya başlayınca Server sultanın huzuruna çıkar ve niçin zulüm ettiğini sorar ve Tanrı'dan korkması gerektiğini söyler.³⁹

Nasihatle düzelmenin mümkün olmadığı durumlarda ise zulme karşı doğrudan bir mücadele söz konusudur. Saltık Baba nasihatle ya da şikâyetle yetinmez. Zulmü ortadan kaldırıp, adaleti tesisi etmek için mücadele eder. Bu istikamette merhametsizlere ve zalimlere acımaz. Saltıknâmede meselenin önemini belirten ifadeler sık sık zikredilir ve örnekler verilir: “... Oranın bir beyi vardı, zalim bir kâfir idi... O kâfir, azgın bir melun idi. Adalet ve doğruluk, nedir bilmezdi.”⁴⁰ Mücadeleyi dahi adalet üzere yürüten bir anlayışla karşılarız: “- Ben meydana adalet ile varırım. Eğer fırsat bulursam seni helak ederim.”⁴¹ Nihayetinde zalim üzerinde muzaffer olan Saltık Baba, son bir defa istekleri sıralar. Bu istekler imanla başlar, adaletle nihayet bulur: “- Üç isteğim var. Birincisi, önce iman getirin. İkincisi ya da haraç verip barış yapın. Üçüncüsü; bu diyarda bir zulüm var, onu giderin.”⁴² Mücadele saltık Baba'nın şahsında bütün dünyadaki zulümler giderilip, adalet tesis edilinceye kadar devam eder.

Ötekini Belirlemek Değil Kendini Bilmek: Kimlik

*İlim ilim bilmekdür ilim kendin bilmekdür
Sen kendin bilmezsin ya nice okumakdur.*

Yunus Emre

Kimlik bir süreç olarak, bir anlatı olarak ve bir söylem olarak daima Öteki'nin konumundan anlatılır.⁴³ Öteki olmaksızın kimliğin de teşekkül etmeyeceğinden dem vurulur. Böylelikle kimliğin oluşumundan ziyade nasıl “belirlendiği” üzerinde durulur. Birileri başkaları için bir kimlik tayin eder

³⁷ Aşıkpaşaoğlu Tarihi, Atsız Neşriyat, İstanbul, 1970, s. 215-216.

³⁸ Saltıknâme, s. 398.

³⁹ A.g.e., s. 295.

⁴⁰ A.g.e., s. 255.

⁴¹ A.g.e., s. 233.

⁴² A.g.e., s. 234.

⁴³ Stuart Hall (1998), “Yerel ve Küresel: Küreselleşme ve Etniklik”, çev. H. Tuncel, *Kültür, Küreselleşme ve Dünya Sistemi*, der. A. D. King, çev. G. Seçkin - Ü. H. Yolsal, Bilim ve Sanat Yayınları, Ankara, 1998, s. 72.

ve kimliğin bileşenlerini de olumsuz yargularla belirler. İnşa ettiği kimliği kendinden mümkün olduğu kadar öteleyer. Batı dünyasının ürettiği bilgiyi evrensel gerçeklik olarak algılayan ve kabul eden çoksa da kimlikle ilgili bu tavrın evrensel bir mahiyette olduğunu söylemek mümkün değildir. Zira Batı dünyasının “öteki” karşısındaki tavırları, onların farklılık zihniyetinden ileri gelmektedir. Nitekim Batı medeniyetine sürekli olarak “üstün farklı” ile “aşağı farklı” arasındaki mücadele şekil vermiştir.

Farklılığın statü tayin ederek tahakküm aracına dönüştürüldüğü en açık bazen de en sinsi biçimi ırkçılıktır. ırkçılık -gerçek bir “bütüncül toplumsal görüş”- farklılık işaretlerinin (isim, derinin rengi, dinsel ibadet) etrafında eklenilen ve korunma ya da ayırım hayalinin (toplumsal bünyeyi arılaştırma, “kendini”, “biz” kimliğini her türlü melezeleşme, karışma ve istiladan koruma zorunluluğu) zihinsel ürünleri olan söylemlerde, temsillerde ve pratiklerde (şiddet, horgörme, hoşgörüsüzlük, aşağılama, sömürü biçimlerinde) kayıtlıdır.⁴⁴ Bu çerçevede Batı dünyasında ötekileştirme tek tek bireylerin olumsuz tavırlarıyla sınırlı arızî bir durum değildir. Çünkü ötekileştirme bilinçli düşünme eşiğinin altında hareket eder ve onunla uzlaşmak için yapılan her girişim, kimliğin mantığında yer etmiş inatçı engellerle ve toplumsal örgütlenmenin yapısal buyruklarıyla karşılaşır.⁴⁵ Yapısal hale gelmiş bulunan ötekileştirmenin Batı dünyasında hem tarihi kökleri çok derindedir hem de güncellemeler dolayısıyla meşruiyet çizgisine çekilerek yenilenen bir ötekileştirme söz konusudur. Bir zamanlar Hıristiyan olmayanlar, vahşiler, aşağı ırktan olanlar, geri kalmışlar vs. ötekiliğin meşruiyet çerçevesini belirleyen nitelendirmelerken; bugün ötekileştirme teröristler ve kökten dinciler gibi kavramlaştırmalarla yenilenerek devam etmektedir.

Batı dünyasının yapısal özellikleri haline gelmiş ötekileştirici tavırlarına karşılık Türk kültüründe farklılıklar ötelenmemiştir. Farklılıklar kabul edilmekle birlikte, farklı olan öteki konumuna oturtularak “insan” ortak paydasından ayrı tutulmamıştır. Söz konusu kimlik “kendini bilmek” ifadesinde aşikâr olmuştur. Kendini bilmek ile ötekileştirmeye dayalı kimlik esasta farklılıklar ihtiva eder. “Kendini bilmek “öteki”ni kendi içinde görmekle mümkün olurken, kimliklenme sürecinde öteki, toplumsal ilişkilerde bireyin aynası olmaktadır. Kendini bilmek yoluyla elde edilen aslı kimlik; ötekiyle ilişkide şekillenen ise itibari kimliktir. Çünkü ilkinde kişi kendisi ile baş başa iken, ikincisinde başkaları ile karşı karşıyadır. Dolayısıyla ilki “olmak”la ikincisi “inşa” ile ilgilidir. Olmak aslı, inşa ise itibaridir. İtibari olan aslı olana bağlandığında “birlik” gerçekleşir.”⁴⁶

Yetmiş iki millete bir göz ile bakmak düsturu birliğin esasını teşkil etmiştir. Farklılıkların yok sayılmadığı ama ayrı da tutulmadığı bu anlayışta gerek

⁴⁴ Etienne Balibar, “Bir “Yeni-ırkçılık” Var mı?”, *İrk, Ulus, Sınıf, Belirsiz Kimlikler*, E. Balibar - I. Wallerstein, çev. N. Ökten, Metis Yay., İstanbul, 2000, s. 25-26.

⁴⁵ William E. Conolly, *Kimlik ve Farklılık, Siyasetin Açmazlarına Dair Demokratik Çözüm Önerileri*, çev. F. Lekeşizalın, Ayrıntı Yay., İstanbul, 1995, s. 24.

⁴⁶ Hüsnüye Canbay Tatar, “Anadolu Mayasından Türkistan Mayasına Türk Kimliği”, *Türk Dünyası Araştırmaları Dergisi*, Sayı: 210, Haziran 2014, s. 11.

Battalgazi gerekse Saltık Baba daveti birliğe yapmışlardır. Osmanlı'da devlet siyaseti haline gelmiş bu anlayışın nasıl bir dünya inşa ettiği, Balkanlardaki hâkimiyetinin son bulmasıyla anlaşılabilmiştir. Nitekim “*Balkanlaşma*” olarak kavramlaştırılan bir süreç yaşanmış, Türk medeniyet dairesinden uzaklaştıkça birlik çözülmüş ve ayrılıkçılık kanlı mücadeleye dönüşmüştür. Kimliğin merkezine “*insan*” değil “*ben*” oturtularak, her hakka sahip olduğuna inananlar ile her şeye müstahak görülenler arasında bir mücadele baş göstermiştir.

Günümüzde ötekileştirici kimlik kavgası ve savaşlarının yaşandığı dünyada “*Saltık Baba*”nın şahsında geliştirilmiş olan hafızaya müracaat etmek bir çözüm olabilir. Çünkü sıkıntılar, tecrübe edilmiş bir medeniyetin hafızasının içinin boşaltılmasıyla ya da toplumsal unutkanlık yaratmak suretiyle ortaya çıkmakta ve büyümektedir. Geçmişten kopuş, köksüzlük demektir. Köksüz olan, akışta sürüklenir, köklü olan ise tutunur ve akıştan beslenir. Bu çerçevede Saltık Baba Türbeleri bir hafıza mekânlarıdır. Bu mekânlar da gerçekleşen “*hatırlama*”, kimliğin birlik bileşenlerini hatırlı kılmaktadır. Aksi istikamette esen rüzgâr karşısında ise köklü olmak hafıza mekânında tutunmayı sağlamaktadır. Mazi-hal-istikbal zincirinin bütün olarak vücut bulduğu kimliğe sahip kişi zamana hükmeder, zincirde kopukluk ise zamana mahkûmiyeti ya da zamandan kopuşu doğurur. Hafızamızda kimlik bir inşa süreci olarak ‘olma’nın şuurudur. Olmak, bireyin kendisinin dışındakileri belirlemeye yönelik bir çaba değil doğrudan doğruya bizatihi kendi iç dünyasında başlayan ve sürdürülen bir inşa sürecidir. Ancak kimlik, siyasi arenanın konusu haline geldiğinde, ‘olma’nın değil, mensubiyette önceliğin yegâne ifadesi haline gelmektedir. Böylece sarf edilen gayret de başkasına haddini bildirmekle sınırlanmaktadır. Hâlbuki olmak, Yunus’un ifadesiyle “*kendini bilmek*”tir. Kendini bilmeye çalışan kişi kalp aynasının sırrına vakıf olarak, onu parlatmakla amacına ulaşabilir. Hilmi Dede Baba’nın (Ö-1907) bir nefesinde ifade ettiği gibi “*ayna*” bizatihi kişinin kendisindedir ve orada yansıyan öteki değil, hakikattir: “*Tuttum aynayı yüzüme/ Ali göründü gözüme/ Nazar eyledim özüme/ Ali göründü gözüme.*” Başka bir ifadeyle, kimliğin ötekinin aynasından belirlenmekle sınırlandırıldığı Batı yorumunun aksine, “*mümin müminin aynasıdır*” hükmünce, kendimizi kendimizin aynasından bakıp tekrar inşa ederiz.

Sonuç: Çokluğu Birliğe Kalbeden Medeniyet

*“Geldikti bir zamanlar Sarı Saltık’la Asya’dan
Bir bir Diyâr-ı Rûm’a dağıldık Sakarya’dan”*

Yahya Kemal Beyatlı

Tarihte büyük medeniyetler kurma tecrübesine sahip Türk Milleti, geçmişini geleceğe taşıyabildiği ölçüde medeniyetler zincirine bir yenisini daha ekleyebilir. Bu, geçmişi olduğu gibi geleceğe taşımanın beyhude çabasıyla sağlanamaz. Zira geçmişi geçmişteki -çoğu zaman da hayali- haliyle korumak sadece geçmişi öldürmek değil geleceğin de düşük yapması demektir. Geç-

mişten gelene “ek” yapılarak gelenek devam ettirilir. Geçmişten geleni geldiği şekliyle koruyup hiçbir eklemeye bulunmadan geleceğe taşımaya çalışmak gelenekli olmayı değil gelenekçiliği doğurur. Hâlbuki geleneğin en etkili yok edicisi gelenekçiliktir. Gelenek düşmanlığı da etkilidir ama bu daha ziyade dışarıdan geldiği için bertaraf edilmesi nispeten kolaydır. Gelenekçilik ise bizzatı içerden kaynaklandığı için çöküş, için için yaşanır.

Geçmiş zaman olur ki, hayali cihan değer. Ancak geçmişin hayali geleceğin rüyasına ilham vermiyor ya da rüyaları hakikate dönüştürecek güce kaynaklık etmiyorsa bu geçmişte kalmayı doğurur. Sadece rüyası olan milletler geleceği inşa edebilirler. Rüya görmeyen milletler başka milletlerin rüyasını gündüz gözüyle kâbus olarak yaşarlar. Bu yüzdendir ki, sömürgeciler sömürgeleştirdikleri toplumların evvela rüyalarını ellerinden alırlar. Böylece yaşadıkları esaret dışında farklı bir geleceğin rüyasını göremeyen toplumlar, çaresizlik girdabına kapılıp boyun eğmeye devam ederler. En güçlü pranga zihne vurulandır. Zira böyle bir zihin, esaret prangasını söküp atmanın rüyasını göremez. Göremediği rüyayı gerçekleştirmek için de harekete geçemez.

Görülen her rüya geçmişin izlerini ve geleceğin yollarını barındırır. Arif Nihat Asya'nın ifadesiyle “izler gelenlerin yollar gideceklerindir.” Çoğu zaman yola düşmek için düş görmek gerekir. Düş, düşüncenin de temelidir. Zira düşünce, düşlenir. Bu düşüşte, insanın kendisinden kendisine seyahati söz konusudur ve bunun derinliğinin nihayeti yoktur. “Kendini bilmek”le neticelenen düşünüş, sürekli hareketi gerekli kılar. Bu görünüşte bir düşüştür, lakin hakikati esaslı bir yükseliştir. Menzili bulunmayan bu yola düşmeyen, yoldan düşer. Düşkünler ise medeniyet inşa edemezler.

Rüya, insanı uykusundan uyandırır. Zira rüya, uykunun değil uyanışın başlangıcıdır. Hakikatli bir rüya ile gerçekler arasındaki mesafe aşılmaz değildir. Gerçeklerden tamimiyle kopuk rüyaların sonunda uyanış yoktur. Tesellisi mümkün olmayan bir sükût-u hayâl vardır. Hayâl kırıklıkları yeni hayâller kurmanın önünde ciddi bir engel teşkil eder. Büyük hayâlleri hakikat kılmış medeniyetin mensuplarının yaşadıkları ya da yaşayacakları hayâl kırıklıklarında ise imdada geçmiş yetişir. Gözünü geleceğe dikenlerin geçmişe her bakışları, basiretleri nispetinde geçmişi yeniden inşa etmeyle neticelenir. Geçmişin, her seferinde yeniden inşa edilmesi, gelecekteki yeniliklerin kaynağı vazifesini görür. Başka bir ifadeyle öz bünyeden doğan her “yeni”nin geçmişle bir bağı vardır. Geleceği aydınlatan yıldızların ışığı geçmişten gelir. Toplumsal ya da entelektüel hayattaki yenilikler de geçmişle irtibatlı birikimlerin sonucudur. Birey, her yeni güne sil baştan uyanmaz. Uykuya dalması da unutmak için değildir. Milletlerin medeniyet tasavvurlarında şahsî uykuya sığmayan rüyalar gizlidir. Yeni doğan güneş önceki güne aittir, ümitler ise yarına.

Gerek Battalgazi gerekse Saltık Baba, yaşadıkları hayat ve olağanüstü mücadeleleriyle çağlar boyunca anlatılan ve hayranlıkla dinlenen hakikatli destanların kahramanları olmuşlardır. Onlar bir milletin ülküsünü, hayallerini ve rüyasını hakikat haline getiren müstesna şahsiyetlerin başında gelmekte-

dir. Onlar rüyayı hakikate kalbederek bir medeniyetin teşekkülünde destansı kahramanlar olarak rol üstlenmişlerdir.

Medeniyet zamana uyan değil zamanı inşa edendir. Kendi soruları ve kendi cevapları olan milletler medeniyet teşekkül ederler. Tabi olanlar ise başka medeniyetlerin uydusu konumunda kalırlar. Türk milleti İslâm'la müşerref olmayı müteakip, karşı karşıya geldiği medeniyetlere meydan okumuştur. Bu süreçte öncelikle muhatabını “*gelin tanış olalım*” davetiyle tanımaya çalışırken; farklılıkları yok etmeyi değil onlarla birlikte var olmayı seçmiştir. Bunun en güzel örneklerini ibadethanelerin inşasındaki mekân seçiminde görmek mümkündür. Zira farklı dinlere sahip ibadethaneleri yıkmak yerine tam onların karşısında kendi ibadet mekânlarını inşa ederek meydan okumayı seçmiştir. İncancına olan güven, iman esaslarındaki sağlamlık ve davranışa yansımakla şekillenen güzel ahlâkla, muhatabını cezbetme yolunu seçmiştir. Başkalarını tanımaya yönelik tavrında, ilmi esas alan yaklaşımla sadece kendi incancını değil farklı inançları da bilmek yolunu seçmiştir. Saltık Baba'nın şahsında temayüz eden şekliyle, dört kitap ve çok sayıda dil bilinmek suretiyle, bilhassa farklı inanca sahip olanlar içerisinde en üst makamda bulunan kişiler hedef alınmıştır. Galibiyet, önce akıl ve bilgiye dayandırılmış; sonra gönül dünyasının enginliğinde aşk ile yakılan ateşte ham olanlar pişirilerek ve gönüller fethedilerek taçlandırılmıştır.

Fethedilmiş gönüller bir araya geldiğinde birlik oluşur. Birliğin iki kaynağı olan akıl ve aşk birbirini tamamlar. Birliğin gerçekleşebilmesi için her ikisinin de aynı anda bir arada bulunması gerekir. Birliği oluşturan bireyler sadece akıl ile birbirlerine bağlı oldukları takdirde, aklın hesapçı, aklileştirici, menfaat teminine yönelik kıvraklığı vb. işlevleri dolayısıyla birlik, menfaat ve hesap denilen ince bir ipe bağlı olacaktır. Söz konusu bağ sadece aşk ile gerçekleşmiş olduğunda, sorgulanmazlık makamı tesis edilir. Bilgiden ve aklın süzgecinden geçirilmemiş temelsiz bir çatı, dışarıdan gelecek bilgi ve aklı sorgulamalarla ani bir çöküşe sebep olabilir. Bilgi ile donatılmış akıl ve sevgi ile içselleştirilmiş bir bağ, ne teslimiyet veya mahkûmiyet ne de geçici menfaat birlikteliği olacaktır; kolay kolay çözülmesi mümkün olmayan birlik gerçekleşecektir.

Saltık Baba'nın şahsında gördüğümüz, maddî ve manevî gücün birbirinden ayrılmaz bir bütün olarak neşet ettiği tarihi şahsiyetlerin gayretiyle, farkların ötelendiği “*birliktelik*” esaslı üzerine temellenmiş Batı medeniyeti karşısında, farklılıkların tanındığı ve hayat hakkı bulduğu “*birlik*” esaslı medeniyet teşekkül ettirilmiştir. Birlik medeniyetinin temin ettiği barış ve huzur ortamı, Balkanlaşma adıyla anılan kimlik savaşları sebebiyle aranır hale gelmiştir. Geçmişte çokluğu birliğe kalbeden medeniyet, adeta bir mucize gibi görülmeğe başlanmıştır; hakikat, destansı bir hikâyeye dönüşmüştür.

Destan yazmış bir ecdadın torunlarının, hiç olmasa yazılan destanın bir hikâyeden ibaret olmadığını şuuruna varmaları beklenir. Ancak bir buçuk asra yaklaştı ki Tuna nehri akmam diyor. Sakarya, yokuşlardan basamak basamak inerken; üzerinde Turnaların uçtuğu Tuna, gözlerden yaş diye akıyor.

Sesi kısılmış Tuna gamlı, feryadını içinde yakıp Sakarya'ya hasretle bakıyor; Yaşlı Sakarya ise Tuna'dan ayrı düşmekle daha da hırçınlaşıyor. Sakarya'da Battal Gazi; Tuna'da Sarı Saltuk! Dede toruna, torun dedeye hasret; analar Yasin okuyor; mirasyedi nesil, keyfe batıyor; Sakarya çare arıyor. Bir rüya ile başlayan serencam yeni rüyalarla devam ediyor. Server, gece rüyasında Hz. Peygamberi görüyor ve kendisine "İslâm'ın mumunu orada yak! Bundan böyle Rum, İslâm ile dolacaktır"⁴⁷ buyruluyor. Her ne kadar sıkıntılı bir dönem yaşanmışsa da uyarılan چراغ ışımaya devam ediyor.

Kaynaklar

- Aşıkpaşaoğlu Tarihi*, Atsız Neşriyat, İstanbul 1970.
- BALIBAR, Etienne: "Bir "Yeni-İrkçılık" Var mı?", *İrk, Ulus, Sınıf, Belirsiz Kimlikler*, (E. Baibar - I. Wallerstein), (çev. N. Ökten), Metis Yay., İstanbul 2000.
- BARKAN, Ömer Lütfi: *Kolonizatör Türk Dervişleri*, (ts).
- Battalnâme*, (Haz. Hasan Kavruk-Salim Durukoğlu), Malatya Kitaplığı, Promat Basım Yayın, İstanbul 2012.
- BERKAY, Fügen: "Anadolu'nun Türkleşmesi Sürecinde Malatya ve Yöresi", *I. Battal Gazi ve Malatya Çevresi Halk Kültürü Sempozyumu-Tebliğler*, Malatya 22-24 Ekim 1986.
- CANBAY TATAR, Hüsniye: "Anadolu Mayasından Türkistan Mayasına Türk Kimliği", *Türk Dünyası Araştırmaları Dergisi*, Sayı: 210, Haziran 2014.
- CONOLLY, William E.: *Kimlik ve Farklılık, Siyasetin Açmazlarına Dair Demokratik Çözüm Önerileri*, (çev. F. Lekesizalın), Ayrıntı Yay., İstanbul 1995.
- DEFTERDAR S. MEHMET PAŞA: *Devlet Adamlarına Öğütler, Osmanlılarda Devlet Düzeni*, (der. ve çev. R. Uğural), İzmir 1990.
- DENİZ, Râsim: "Kayseri'de Bulunan Yazma Manzum "Battalname" ve İçinde Geçen Bazı Destanı Motifler", *I. Battal Gazi ve Malatya Çevresi Halk Kültürü Sempozyumu-Tebliğler*, Malatya, 22-24 Ekim 1986.
- EMİRÜ'L-MÜMİNİN İMAM ALİ B. EBİ TALİB: *Nehcü'l Belağa*, (der. Allame eş-Şerif er-Radi), (çev. Ahmet Çelen), Kalem Yayınları, İstanbul 2010.
- FUZULİ: *Hadikat'üs-Süeda, Ermişlerin Bahçesi Kerbelâ Şehitlerinin Destanı*, (Sad. M. Faruk Gürtunca), Huzur Yayınları, İstanbul 1997.
- HACI BEKTAŞ VELİ: *Makâlât*, (haz. E. COŞAN), (Sad. H. ÖZBAY), Ankara 1996.
- HALL, Stuart: "Yerel ve Küresel: Küreselleşme ve Etniklik", (çev. H. Tuncel), *Kültür, Küreselleşme ve Dünya Sistemi*, (der. A. D. King), (çev. G. Seçkin - Ü. H. Yolsal), Bilim ve Sanat Yayınları, Ankara 1998.
- HOCA AHMED YESEVİ: *Divan-ı Hikmet* (haz. Hayati Bice), Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara 1993.
- HOCAOĞLU, Durmuş: "Küreselleşme, Küresel Köy, Küresel Yağma ve Küresel Yoksulluk", *Yoksulluk Sempozyumu*, Cilt: 1, Deniz Feneri Yardımlaşma ve Dayanışma Derneği, İstanbul 2003.

⁴⁷ *Saltıknâme*, s. 279.

KOÇ, Yalçın: *Anadolu Mayası Türk Kimliği Üzerine Bir İnceleme*, Cedit Neşriyat, Ankara 2008.

LOOMBA, Ania: *Kolonyalizm Postkolonyalizm*, (çev. M. Küçük), Ayrıntı Yay., İstanbul 2000.

Saltıknâme, (haz. Necati Demir - M. Dursun Erdem), Alioğlu Yayınevi, İstanbul 2013.

TATAR, Taner: "Sosyal Bütünleşme Sürecinde Hacı Bektaş Veli ve Bektaşilik", *Fırat Üniversitesi Sosyoloji Bölümü Prof. Dr. Halil Narman Armağanı*, Elazığ 2005.

TURAL, Sadık: "Sömürgecilik Yöntemleri ve Bunu Yıkan Atatürk", http://turkoloji.cu.edu.tr/ATATURK/arastirmalar/sadik_tural_somurgecilik_yontemleri_ve_bunu_yikan_ataturk.pdf, 02.04.2009.